

Democratie 2.0

Door: Jan Dirk Pruijm

Dit hoofdstuk staat in het teken van verandering. Met de titel democratie 2.0 hoop je bij de lezer de indruk te laten ontstaan dat een volgende ontwikkelingsstap in onze democratie staat te wachten. Dat wordt nog eens versterkt door de voortdurende berichten over crisis en kenmerken van een samenleving in transitie, een kanteling van de tijdgeest. Ga je mee in het beeld van de verandering, dan lijkt het – enigszins als tegenwicht - goed je te realiseren dat politiek/bestuurlijk Nederland meer een land van evolutie, dan revolutie is. Vanuit dat besef moet dit hoofdstuk ook worden gelezen.

Begrippen democratie en politiek onderscheiden

Eerst wil ik de begrippen ‘democratie’ en ‘politiek’ van elkaar onderscheiden. Beiden hebben te maken met het bestuur van het land, de lokale samenleving. En er is nog een overeenkomst, namelijk dat beiden niet altijd een positief beeld met zich mee dragen. Over democratie wordt vaak opgemerkt dat het de minst slechte staatsvorm is. Bij politiek gaat het heel snel over de deelnemers. En dan met name in beelden waarbij de politicus wordt ontluisterd, dan wel verheerlijkt.

Bij het ontluisteren kan worden verwezen naar de vele grappen en spreuken die er over politici zijn. De verheffing is weliswaar gericht op een zo goed mogelijk functioneren van de politicus, maar het risico bestaat dat die kan ontaarden in de persoonsverheerlijking en soms zelfs vergoddelijking.

Politiek is eigenlijk sterk verbonden aan filosofie en is een onlosmakelijk deel van het leven. Dat is eigenlijk ook zichtbaar in de werken van vele grote denkers in de afgelopen eeuwen. Veel van die grote denkers zijn de wegwijzers voor politici (geweest). Die denkers hebben ook veel over de belangrijkste deugden voor een politicus geschreven. Met het gevaar van verwijt van onzorgvuldigheid noem ik hier deugden van een politicus: wijsheid, moed, rechtvaardigheid en gematigdheid.

Spreek je bij politiek over het besturen van het land dan is dat veel meer op basis van filosofische, morele- en daarmee persoonlijke insteek. Het begrip democratie geeft meer de inrichting weer en laat zich vaak kort samenvatten als een staatsvorm waarbij het volk zichzelf geëert. Wanneer je over die begrippen spreekt nemen we

vaak als vertrekpunt de oude Grieken. Kijken we echter naar Nederland dan lijkt de tijdlijn veel korter. In feite is pas in de laatste twee eeuwen de basis voor de huidige vorm van democratie in Nederland gelegd.

Na de Franse revolutie – grofweg rond 1800 - worden daarvan de eerste kenmerken zichtbaar. Bijvoorbeeld door de bestuurlijke indeling van het Land en de instituties van de Staat. In de daaropvolgende periode valt in het bijzonder op de wetgeving omstreeks 1850. De Grondwet, Gemeentewet etc. En de ontwikkeling van politieke partijen. Is dit Democratie 0.0?

In de 20^e eeuw zet niet alleen de ontwikkeling van politieke partijen zich voort maar is er ook sprake van invoering van het stemrecht voor vrouwen en het algeheel kiesrecht. Het blijft goed ons te beseffen dat het kiesrecht en de politieke partijen nog maar een eeuw oud zijn. Via de politieke partijlijnen zijn de klassieke verschillen in denken over de inrichting van de samenleving zichtbaar. Kunnen we dat Democratie 1.0 noemen?

Die verschillende beelden over de werking van de samenleving vertaald in de politieke richtingen hebben de democratie van de vorige eeuw sterk bepaald. Het is bijna symbolisch dat eind vorige eeuw het zogenaamde paarse Kabinet is gevormd. Waarbij links en rechts zonder middenpartij het bestuur vormden. Echter met het ontstaan van dat Kabinet wordt in feite ook tot uitdrukking gebracht dat het verschil tussen 'links en rechts' in de klassieke zin teniet is gedaan.

Als links en rechts zo kunnen samenwerken dan lijken de klassieke begrippen links en rechts te zijn uitgewerkt. En wordt het tijd voor nieuwe definities van politieke stromingen. Anders gezegd staan partijen voor de uitdaging nieuwe begrippenkaders te ontwikkelen die collectief kunnen binden en inspireren en die onderscheidend kunnen zijn. Tijd voor 'the next level' van de politieke partij?

Systeendenken

The next level kun je ook nog eens vanuit een ander perspectief belichten. De samenleving is een complex van op elkaar ingrijpende elementen. Systeendenken probeert dat te vereenvoudigen. Zo wordt vaak opgemerkt dat drie hoofdsystemen de samenleving bepalen. Namelijk het private (markt), het publieke (overheid) en het particulier (burger) systeem. De spanning om een evenwicht te hebben in de systemen is daarbij de uitdaging. Zeker wanneer je weet dat elk systeem in zich pervers is.

Een belangrijke vraag is: wie kan de perversiteit voorkomen, c.q. afvlakken. Daar ligt voor de politiek een belangrijke opdracht. Op macro niveau zien we hiervoor de mooiste voorbeelden. Allereerst de val van de Berlijnse muur. Daarmee het eindpunt markerend van een doorgesloten (pervers) publiek systeem. Ten aanzien van de bankencrisis kan hetzelfde worden opgemerkt over het private systeem.

De waarschuwing voor het doorslaan van een systeem is niet nieuw. In het verlengde hiervan is het aardig om Amerika als voorbeeld te noemen met de jonge democratie begin 19^e eeuw. Het leek een ideale ontwikkeling. Maar niemand minder dan De Tocqueville merkte al op na een bezoek aan die jonge democratie in Amerika, dat een egalitaire samenleving kan ontwaarden in een zachte tirannie.

Momenteel zie je een hernieuwde aandacht voor het particuliere systeem (de burger) in Nederland. Eigen kracht, civil society, je eigen banen creëren (niet meer life-time employment, zelf verantwoordelijk voor pensioen). En recent in de troonrede de herintroductie van het begrip participatie samenleving. Het lijkt erop dat de beide andere systemen een appel op het particuliere systeem doen. De burger uitdagen om zelf dingen te regelen.

De vraag die zich dan voordoet is: heeft de oproep aan het particuliere systeem een kans? In Nederland lijkt dat mogelijk. Het opleidingsniveau van de inwoners is in de breedte hoger dan ooit te voren. Het welvaartsniveau van Nederland is hoger dan ooit te voren. En de bereikbaarheid van informatie is groter dan ooit te voren. Dat kan tot gevolg hebben dat de begrippen als zelfsturing en zelfsturende netwerken/ gemeente/ buurten, vul maar in aan belang zullen toenemen.

De technologische ontwikkelingen rondom 'de computer', in allerlei vorm, maken dat nog eens extra mogelijk. Bovendien gaan die ontwikkelingen momenteel in verhouding best snel. Om dat te schetsen de volgende voorbeelden. De mobiele telefoon bestaat zo'n veertig jaar, maar het consumentengebruik neemt de laatste 20 jaar een vlucht. Google bestaat ruim vijftien jaar. De home computer ongeveer 40 jaar, waarvan de laatste vijftien jaar onlosmakelijk verbonden met zowel werk als privé. Windows bestaat ongeveer 30 jaar. You tube zo'n tien jaar. Twitter ongeveer 7 jaar. Niemand zal ontkennen dat de invloed van die technologie enorm is op ons dagelijkse leven.

Het grijpt dus niet alleen steeds meer in alle geledingen van ons bestaan, maar het biedt ook vele mogelijkheden. Dat geldt dan ook voor de democratie en de politiek. Zeker op lokaal niveau lijken hier veel mogelijkheden te liggen.

Dat is overigens ook geen overbodige luxe. Zo vraagt niet alleen met het verdwijnen van de verschillen tussen klassieke politieke ideologieën, een herbezinning. Maar vraagt eveneens het ontstaan van een democratisch gat, door ontwikkelingen zoals regionalisering en toenemend medebewind een herbezinning op de rol van de met name lokale politiek en – democratie. Voor het vervolg richten we ons met name op de lokale democratie omdat juist bij die bestuurslaag de basis voor veranderingen gelegd moet en kan worden.

De kansen voor de lokale democratie dankzij de technologie

De lange inleiding is nodig om de kansen die de huidige technologie en daarmee digitale sociale netwerken de lokale democratie biedt te kunnen plaatsen. En dat te doen in een context waarbij van onze verhoudingsgewijs jonge democratie evolutieruimte mag worden gevraagd.

Gaat het er in de democratie om een aantal representanten namens jou beslissingen te laten nemen, de internet/computer technologie biedt juist kansen zelf direct mee te doen en zelf mee te beslissen. Zelf weer besluiten te nemen. Met dat zelf besluiten ontstaat als vanzelf een beeld van een soort virtuele Agora. Kwamen de Grieken eeuwen geleden fysiek bijeen om besluiten te nemen of iemand weg te sturen, nu kan het virtueel. Zal de burger daarmee op de stoel van de gekozenen willen zitten? Mijn verwachting is niet, maar ze kunnen wel dichter bij elkaar zitten.

Het laat zich niet aanzien dat de gemiddelde burger zich lang voor die werkzaamheden wil binden. De politieke activiteit in de vorm van besluiten nemen, in de vorm van meedenken kost (veel) tijd. Het heeft geen populair imago. Het zal eerder een appel doen op burgerplicht dan dat het een verleiding wordt. Maar ook als de inwoner veel taken overneemt zal de gekozenen niet overbodig worden. Want juist dan is er behoefte in een samenleving voor een plaats waar de zingeving aan bod komt.

Een zingevingsplek in de stad, waar algemeen belang en zingeving in het centrale gesprek bepalend zijn. En dat kun je niet uitsluitend in de massa voeren. Die gesprekken vragen om een centrale uitspraak. De

technologie maakt het mogelijk die type gesprekken veel zichtbaarder te voeren en zich over de in dat platform genomen besluiten als gekozen te verantwoorden.

Zittende politici kunnen de mogelijkheden van de techniek niet meer ontkennen. Op basis van een aantal kenmerken van het huidige raadswerk kunnen een aantal wijzigingsmogelijkheden worden verwacht. Anders gezegd: een raadslid wordt gekozen, neemt besluiten, verantwoordt zich aan de inwoners en probeert bij die inwoner kennis te halen. De inwoner op zijn beurt kiest een raadslid, en kan invloed uitoefenen op de besluiten die worden genomen en stelt zijn kennis beschikbaar en laat de gekozen burger zich verantwoorden. Het betreft dus de volgende vier velden:

1. Het verkiezen
2. Het besluiten
3. Het verantwoorden
4. Het invloed uitoefenen, de kennis halen en brengen.

1. Het verkiezen

Het kiezen van de gekozen burgers kan sneller en goedkoper in de toekomst. We waren hard op weg met behulp van computers te stemmen. We zijn weliswaar terug gekeerd naar het stempotlood, maar dat zal niet anders dan een tijdelijke pas op de plaats zijn.

Wanneer het beveiligingsvraagstuk is opgelost en bijvoorbeeld er sprake is van het gebruik van een unieke persoonlijke code, dan kan via internet sneller en directer gestemd worden. Dat is ook nog eens veel goedkoper.

Daarmee ontstaan allerlei mogelijkheden om anders om te gaan met gekozenen en het systeem anders in te richten. Je kunt bijvoorbeeld eenvoudiger tussentijds gekozenen ‘terug roepen’. Je kunt eenvoudiger tussentijdse verkiezingen mogelijk maken bij gemeenten. Je kunt ook andere zittingstermijnen hanteren, bijvoorbeeld een systeem met een zittingsduur van zes jaar waarbij iedere drie jaar de helft wordt verkozen. Je bereikt hiermee - zonder stijging van kosten – een meer directe verantwoordelijkheid tussen inwoner en gekozen inwoner. Burgerplicht en burgerrecht worden dichter bij elkaar ervaren.

2. Het besluiten.

De technologie maakt het ook eenvoudiger om als inwoner zelf besluiten te nemen. Dit in het verlengde van het vorige punt. Je kunt inwoners heel eenvoudig raadplegen. In Almere hebben wij

bijvoorbeeld een raadspanel dat door de raad te raadplegen is en waarvan binnen een week de resultaten bekend zijn. De uitkomst van die raadpleging kan een raadslid dan meenemen in de volgende politieke markt.

Maar waarom ga ik als inwoner niet zelf over voorstellen die aan de gemeenteraad worden voorgelegd beslissen? Veel raadsvoorstellen kan ik als inwoner net zo goed beoordelen en dus zelf over besluiten, als dat een raadslid dat doet. Ook hier dienen zich mooie nieuwe vormen aan. Bijvoorbeeld dat ik voor kortere periode, bijvoorbeeld een half jaar, mijn mandaat terug neem en zelf over raadsvoorstellen stem. En nadien mijn mandaat weer terug leg bij één der gekozenen. Dat zal nog wel een paar decennia duren, maar je mag verwachten dat het medio deze eeuw mogelijk is.

Intussen denken wij in Almere na over een 'raadsgevers platform' waarbij inwoners direct aan raadsleden raad kunnen geven over raadsvoorstellen. Op kortere termijn mag het gebruik van een 'e-referendum' worden verwacht en een voorbode zijn van die andere mogelijkheden.

3. Het verantwoord.

Als raadslid kun je je in de toekomst steeds beter en zichtbaarder verantwoord. Nu is dat veel moeilijker. In feite verantwoordt een raadslid zich ook niet aan de inwoners van zijn gemeente maar aan de partijleden (daarvan zijn er maar zo'n 300.000 in Nederland). Het lastige voor raadsleden is dat zij over steeds minder lijken te gaan en weinig inwoners van gemeenten hen ook nog eens kennen.

Het zal raadsleden bijvoorbeeld enorm helpen als het belasting gebied van gemeenten vergroot wordt. Dit alles los van de tragiek voor ieder raadslid die wordt afgerekend door de slechtste Kamerfractie.

Herkenbaarheid en bekend laten zijn wat je keuzes zijn kan met nieuwe technieken veel eenvoudiger. Het maakt het ook minder eenvoudig om achter de rug van de lijsttrekker een raad binnen te sluipen. Zo zullen persoonlijke profielpagina's bijna verplicht worden.

In Almere hebben we meegewerkt aan een proef 'wat stemt mijn raad'. Waarbij het stemgedrag van een raadslid te herleiden is. Vanwege een te gering onderscheidend vermogen in het dictum van een raadsvoorstel is de proef niet gelukt. Wat we geleerd hebben is dat het puntsgewijs opbouwen van het dictum van een raadsbesluit helpt om tot onderscheid te komen. Het maakt de mogelijkheid tot

gedifferentieerd stemmen eerder mogelijk. Dit betekent wel dat met name het college van burgemeester en wethouders dat in hun raadsvoorstellen moeten doen. Het dilemma is dat een college daar eigenlijk geen belang in stelt. Want het college ziet het liefst unanieme besluiten.

In Almere hebben we verder overwogen een crowdfunding platform op te bouwen gebonden aan het territorium van de gemeente. Op dat platform kunnen alle soorten projecten worden gemeld. Grote en kleine projecten en uit alle beleidsvelden. Met daarbij de onderscheidende toevoeging dat raadsleden rechtstreeks gelden aan projecten beschikbaar kunnen stellen en zichtbaar is wat en hoe zij de financiële middelen inzetten.

Daarnaast zal het gebruik van sociale media de mogelijkheid tot verantwoorden vergroten. Dit is zo divers dat het breed kan of beperkt tot de eigen volgers of eigen groep. Al die punten geven raadsleden meer beeld en geluid naar de inwoners.

4. Invloed uitoefenen en kennis brengen en halen.

Het huidige politieke systeem is lokaal zo opgebouwd dat je één keer in de vier jaar via je stem invloed kunt uitoefenen. In de achterliggende jaren zijn voorlichtingsbijeenkomsten, inspraakprocedures, participatietrajecten en vormen onder de noemer van interactief beleid gemeengoed geworden. Allemaal bedoeld om de inwoner meer invloed te geven, danwel met het doel kennis buiten het gemeentehuis te vinden.

Tot op dit moment gaat het veelal om 'fysieke ontmoetingen'. De toekomst ligt in het interactieve karakter. Je kiest zelf tijd en plaats om te reageren. Dat vraagt nogal wat van een gemeente(ambtenaar), die moet veranderen van beleidsschrijver naar moderator. Moderator van kennis uit de stad, uit de gemeente. Maar ook de politicus zal zijn werk anders inrichten. In Almere hebben we bijvoorbeeld al een begin gemaakt met het eerder genoemde platform 'raadgevers van Almere'.

Maar als inwoner kan ik ook behulpzaam zijn bij de controlerende taak van raadsleden. De signalering van fouten en misstanden wordt veel eenvoudiger. Middels apps is daarvan voor buurtbeheer al het begin zichtbaar. Waarom niet doorzetten in vormen waarbij de 'ombudsfunctie' van een raadslid meer tastbaar kan worden. Waarom niet doorzetten naar instrumenten waarbij middels burgerinitiatieven raadsleden gevoed worden tot het doen van onderzoek?

Democratie 2.0

We staan aan de vooravond dat het particuliere systeem de eerste positie gaat innemen. De 'doe democratie' wordt dat op dit moment al genoemd. Of participatiesamenleving. Vele nieuwe termen zullen nog wel volgen. Allemaal om duidelijk te maken dat inwoners en gekozen inwoners een andere positie gaan innemen. Die verschuiving heeft een effect op de verhouding tussen gekozene en de inwoners. De nieuwe technologieën vergroten de mogelijkheid van interactie tussen die beiden alleen maar.

De eerste vraag die dan gesteld wordt is een representatieve democratie nog nodig. Het antwoord kan volmondig 'ja' zijn. Doordat elk systeem in zich perverse elementen heeft, zal het rommelige van de politiek gewenst zijn om de perverse kanten van een systeem als het kan te voorkomen, dan wel af te vlakken. En politiek is nodig om dat zichtbaar te maken en maatregelen te treffen en negatieve effecten af te vlakken.

Politiek is ook nodig om het kenmerk van democratie, namelijk beslissen in meerderheid met respect voor de minderheid, inhoud te geven. Want gekozenen hebben uiteindelijk de ultieme plicht afwegingen en keuzes te maken in het 'algemeen belang'. Daarbij worden besluiten met respect voor de minderheid (-heden) genomen.

Het lijkt een paradox dat aan de ene kant de complexiteit van de publieke diensten om schaalvergroting roept, maar aan de andere kant de roep om de menselijke maat, juist netwerken van kleiner omvang verlangt. Het lijkt een paradox dat er ruimte wordt bepleit voor lokale diversiteit maar anderzijds de belangengroepen en besturen hun best doen om de uitvoering van beleid in Winsum identiek te laten zijn aan die in Maastricht. Zullen die paradoxen niet juist er voor zorgen dat politiek nodig blijft en maken dat verwacht mag worden dat aan de basis van de samenleving nieuwe vormen van burger-samenleven ontstaan die vormen van representatie vereisen.

Gemeenten blijven naar verwachting - in welke vorm dan ook - bestaan. Dat is toe te juichen omdat daarmee de kraamkamer van politiek blijft bestaan. Met de toenemende verstedelijking kan het wel eens zo worden dat juist de kwaliteit van die samenleving bepaald wordt door het rommelige van politiek. Een vraag is of politieke partijen daar een dominante plaats innemen. In eerste reactie kan die vraag ontkennend worden beantwoord, maar daar tegen over staat dat met de complexiteit in de samenleving wel iets van een partij vorm nuttig kan zijn.

Maar juist ook technologie maakt nieuwe vormen van samenstelling van de gekozenen mogelijk. Bijvoorbeeld meer raadsleden voor minder geld. Dus geen 39 raadsleden maar 300 raadsleden voor € 200 euro in de maand, of voor korting op de WOZ belasting of... Of juist omgekeerd het raadslid als professional. Dus minder raadsleden voor meer geld. (7 raadsleden voor € 10.000 per maand. De eerste vorm doet meer een appel op burgerplicht.

Verder kun je bijvoorbeeld de helft van de gemeenteraad rechtstreeks kiezen en de andere helft bij lot aanwijzen. Bijvoorbeeld door een zittingstermijn van zes jaar in te voeren waarbij per twee jaar een derde van de raad wisselt. Misschien gaat hieraan nog wel vooraf een lang geopperde suggestie om landelijk partijen niet deel te laten nemen in gemeenten.

De kenmerken van de democratie 2.0 is dat inwoners eenvoudiger maar ook herkenbaarder invloed kunnen uitoefenen op de gang van zaken in hun gemeente. Dat zij zelf bepalen wanneer zij invloed willen uitoefenen. Dat naast burgerrechten de burgerplichten ook tastbaarder worden.

Met democratie 2.0 is het ook mogelijk de politieke elite breder te laten zijn. En niet te beperken tot de gekozenen en misschien nog net de leden van de politieke partijen. Vanuit het uitgangspunt dat veel mensen best iets willen doen voor de samenleving maar niet zo lang en zo intensief, als met de huidige werkwijze. Dat vraagt wel een doorlopende vernieuwing, verbetering van het lokale politieke systeem. Om de interesse vast te houden. Bijvoorbeeld door gamification in te brengen. (= Spelelement in de werkelijkheid en dus niet van de werkelijkheid een spel maken).

Het is natuurlijk fantastisch om als raadslid of betrokken inwoner in een omgeving actief te zijn die om verandering vraagt. Vanuit het bewustzijn dat eerder evolutie dan revolutie aan de orde is, maakt dat je bijna als vanzelf beseft dat het noodzakelijk is om plaatselijke experimenten te starten. Want met die ogenschijnlijk kleine experimenten op lokaal niveau kun je stappen naar de toekomst van de democratie zetten. Juist op lokaal niveau zijn experimenten nog betaalbaar te maken.

Maar die beweging naar democratie 2.0 vraagt wel lef en doorzettingsvermogen van inwoners, van raadsleden, van burgemeesters, van griffiers, van etc. Lef om experimenten aan te

gaan. Dus experimenten met werkvormen (politieke markt etc.) experimenten met rechtstreekse beïnvloeding (e petities, met elektronisch stemmen, met e-referendum), experimenten gericht op het halen en brengen van kennis uit de stad/gemeente (raadspanel, burgerbegroting, met digitaal raadgeversplatform), experimenten gericht op het gemeenschappelijk mogelijk maken van activiteiten (gemeentelijk -politieke crowdfundingplatform voor de stad).

Experimenten gericht op uitwisseling en aanspreken (een website van de raad waar twee richtingen verkeer is) Experimenten tot het ontsluiten van informatie (het totale digitale archief van de raad, het maken van een goede 'vind-functie') Experimenten met zichtbaarheid herkenbaarheid en actualiteit (de persoonlijke pagina's van raadsleden; de inzet van sociale media en ongetwijfeld nieuwe vormen van interactie die ons de komende jaren nog te wachten staan).

Juist gemeenteraden kunnen dat doen door hun directe relatie tussen inwoner en gekozen inwoner. Juist gemeenteraden kunnen lokale experimenten koesteren waarmee ze de democratie 2.0 tot bloei brengen.

Jan Dirk Pruijm is sinds 2002 raadsgriffier in de gemeente Almere. Zijn ervaring over de lokale democratie heeft hij opgebouwd bij acht gemeenten en een provincie.

Voordat hij raadsgriffier werd in Almere, was hij 14 jaar als gemeentesecretaris werkzaam in drie verschillende gemeenten.

LinkedIn: nl.linkedin.com/in/jandirkpruijm

Twitter: @jdpruijm

Website: pruimpraat.nl